

УДК [373/016:811.111](477.85)"190/191"

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В ЧОЛОВІЧИХ ШКОЛАХ БУКОВИНИ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)

Тумак Оксана Михайлівна
м.Чернівці

У статті досліджено методичні аспекти навчання англійської мови в чоловічих школах Буковини в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. Здійснено огляд наукових праць на дану тематику і обґрунтовано новизну та актуальність дослідження. Охарактеризовано процес навчання англійської мови в чоловічих загальноосвітніх навчальних закладах у період перебування Буковини у складі Австро-Угорщини. Проаналізовані навчальні програми та описані підручники чоловічих шкіл досліджуваного періоду, віднайдені в бібліотеках м.Чернівці.

Ключові слова: навчальна програма, підручник з англійської мови, метод навчання іноземних мов, чоловіча школа.

В світі останніх європейських суспільних і політичних тенденцій важко переоцінити значення вивчення іноземних мов в Україні, зокрема англійської. Актуальним стає дослідження методики навчання англійської мови, що справедливо претендує на звання однієї з найпопулярніших мов світу. Вивчення історії методики навчання ІМ уможливує здійснення порівняльного аналізу різних етапів розвитку методичної науки, а також дає змогу застосувати методичні надбання минулого на теренах сучасності. В даному контексті цікавим для розгляду є один з регіонів України – Буковина, характерною рисою якою завжди була поліетнічність, екзогlossen та дисбалансована ізольована багатомовність, розмаїття віросповідань та культур, що пов'язане з перебуванням цього краю у складі різних держав протягом його багатовікової історії. Розглянемо австро-угорський період Буковини, оскільки саме в цей час розпочався процес виникнення, становлення і розвитку методики навчання англійської мови.

Вивчення історії Буковини досліджуваного періоду займалися історики, зокрема В.М.Ботушанський (досліджував сільське господарство Буковини (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)), О.В.Добжанський (розглядав національний рух українців Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ ст.), А.І.Жуковський (описував історію Буковини

від минулого до сучасності), Ю.І.Тумак (вивчав діяльність громадських товариств Буковини в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.) та ін.

Розвитку освіти Буковини присвячені праці І.В.Житарюка (досліджував математичну освіту і науку Буковини та Північної Бесарабії в міжвоєнний період (1918–1940 рр.)), О.І.Пенішкевич (проаналізувала розвиток українського шкільництва на Буковині ХVІІІ – початок ХХ ст.), Л.І.Кобилянської (охарактеризувала становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті роки ХІХ – початок ХХ ст.)), І.М.Петрюк (досліджувала становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець ХVІІІ – початок ХХ ст.)), Н.О.Гнесь (проаналізувала стан і розвиток фізичного виховання учнів народних шкіл Буковини (1868-1918 рр.)) та ін.

Тенденціям розвитку методики навчання іноземних мов у Західній Україні (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.) присвячено праці Б. І. Лабінської. Проте методичні аспекти навчання англійської мови у чоловічих школах Буковини другої половини ХІХ – початку ХХ століть, не були об'єктом спеціального наукового дослідження.

Здійснений історіографічний пошук показав, що тенденції розвитку методики навчання англійської мови в загальноосвітніх закладах на Буковині в період Австро-Угорщини як окрема наукова проблема комплексно й систематично в обраних хронологічних і територіальних межах не досліджувалася.

Беручи до уваги викладене вище, у цій статті ставимо за мету проаналізувати методичні аспекти навчання англійської мови в чоловічих школах Буковини (кінець ХІХ – початок ХХ ст.).

Кінець ХІХ століття характеризувався посиленням інтересу до навчання іноземних мов на Буковині. Проблеми методики навчання цих предметів обговорювалося на крайових шкільних радах, у періодиці, а також відображено в законодавстві.

В архівних документах знаходимо факти існування англійської мови як навчального предмету, що відображено у

програмах навчальних закладів усіх типів. Ці програми дають змогу стверджувати, що вперше англійська мова була введена в навчальний процес в Чернівецькій греко-католицькій чоловічій реальній школі (Griechisch-orientalische Ober-Real-Schule), а саме в 1872 р. [6]. До 1905 року це був обов'язковий предмет, що вивчався в 5-му, 6-му і 7-му класах по 2-3 год. на тиждень. З 1907 р. англійська мова стала необов'язковим, вибірковим предметом і була замінена однією з крайових мов (українською або румунською). Її вивчали з 4-го по 7 клас включно по 2 год. на тиждень.

Перейдемо до опису навчальних програм. На відміну від сучасних програм, які пропонує Міністерство освіти і науки України, на той час не існувало однієї програми для всіх шкіл. Кожна школа Буковини мала свою програму, в яку були включені всі предмети, що вивчалися в цій школі.

Навчальні програми з іноземної мови, розроблені на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. являли собою цілісну систему сформульованих цілей навчання іноземної мови, структурований зміст навчання, навчальний план. Вони мали пояснювальну записку, яка в основному розкривала історію навчального закладу, нововведення та вказівки щодо навчання другої та третьої національних мов. Програма складалася з навчального плану для всіх предметів, списку підручників для вивчення кожного предмета, переліку іспитів і питань до них (в основному це стосувалося середньої ланки освіти). Дирекція шкіл Буковини сама друкувала навчальну програму для кожного окремого типу навчального закладу з додаванням до неї списку вчителів з кожного предмета, а також прізвища та ініціалів учнів, їхньої національної приналежності. Навчальна програма затверджувалася Міністерством віросповідань і освіти Австро-Угорщини, містила мету, вказівки про обсяг навчального матеріалу для кожного класу [2, с.55].

Так, у навчальних програмах чоловічої реальної школи м. Чернівці значна увага приділяється англійській мові. Досить детально описані вимоги до вивчення цієї мови та вказані очікувані результати учнів. Подаються підручники, за якими вивчалася англійська мова, і навіть можна знайти дані про аутентичні твори англомовних авторів, що були наявні в бібліотеці школи. Іноді в програмі чітко вказувався метод, за яким навчали іноземні мови, наприклад в програмі за 1897 р. зазначено, що на заняттях сучасних іноземних мов застосовувався «аналітичний прямий» метод (analytisch-direkten Methode) [4, с.49].

Важливе місце в програмах відведено вивченню граматики англійської мови. В 5 класі учні мали засвоїти основи синтаксису і утворення форм, мало місце порівняння з німецькою та французькою мовами. В 6-му класі відбувалося повторення морфології, включаючи часові форми і способи дієслів, детальний розгляд синтаксису і словотвору. В 7-му класі поглиблено вивчали морфологію, не зупиняючись на застарілих і вузько спеціальних формах, значна увага приділялася складнопідрядним реченням.

Обов'язковим було ознайомлення з основами фонетики англійської мови. У програмі зазначено, що курс розпочинався з вивчення законів пересування звуків, наголосу. Проводилось порівняння романських і германських елементів фонетики у англійській мові. Відбувалося постійне вправлення у вимові, вивчення звуків на основі правил, легких для розуміння.

Лексика, що вивчалася, мала побутовий характер. Більшість слів учні отримували з текстів для читання. Останнє займало одне з провідних місць у процесі навчання. Читанню приділялося багато часу, а матеріал відбирався дуже ретельно. Спочатку вправлялися в читанні коротких

уривків розповідної та описової прози. Далі подавалися взаємопов'язані легкі тексти. практикувалося заучування напам'ять певних уривків. Починаючи з 1893 року в програмах спостерігається підвищене акцентування уваги читання. Тексти стають складнішими, в 7-му класі це вже художня література, історичні уривки, ораторська і філософська проза, епічна і драматична поезія. Учні вчать розбирати та аналізувати прочитане, ставити запитання до змісту і вміти давати відповіді на поставлені вчителем запитання. Практикувалося написання переказів і творів, в яких учні давали характеристику головним героям, або вирішували певні морально-етичні проблеми.

Що стосується говоріння, необхідно зазначити, що цьому аспекту приділялося не так багато уваги. За основу бралися усні переказування творів художньої літератури, а також виконувалися нескладні вправи на розвиток усного мовлення. На противагу цьому, письмо займало важливе місце у вивченні англійської мови. Серед найпоширеніших видів роботи переважали диктанти і переклади. Письмово виконувалися вправи, пов'язані з читанням, перекази. Варто наголосити, що обов'язковим було вправлення у написанні листів. Останні були різних видів і мали відповідати потребам учнів у їхньому майбутньому професійному житті. Це були як прості листи до друзів, що мали різну комунікативну спрямованість, так і ділові офіційні листи. Зразки листів подавалися у підручнику.

Не менш важливим було навчання перекладу. Він тренувався усно і письмово. Спочатку це були речення з англійської на німецьку і навпаки, а згодом для перекладу пропонувалися уривки текстів, оповідання, що поступово збільшувалися в розмірі і ставали складнішими. На іспиті переклад був головним способом перевірки знань учнів.

У річних звітах про навчальну діяльність реальної школи наявний перелік підручників, якими користувалися в той час: Гаспі Т. «Англійська розмовна граматика» (Gaspey T. «Englische Conversations Grammatik»), Баудіш Ю., Кельнер Л. «Англійська граматика Зонненбурга. 2-ге видання» (Baudisch J., Kellner L. «Sonnenburg Englische Grammatik. 2. Aufl.»), Свобода В. «Основний підручник з англійської мови для реальних шкіл» (Swoboda Wilhelm, «Elementarbuch der englische Sprache für Realschulen»), Свобода В. «Англійська хрестоматія» (Swoboda Wilhelm, «English Reader»), Еллінгер Дж., Батлер А. «Підручник з англійської мови» (Ellinger J., Butler A. J. «Lehrbuch der englische Sprache»). Всі підручники друкувалися німецькою мовою, оскільки це була державна мова Австро-Угорщини. Відсутність підручників для українського населення, написаних рідною мовою, є, безперечно, недоліком. Однак цей факт дає підґрунтя припускати, що рівень володіння населення німецькою мовою був на високому, що дозволяло вивчати інші сучасні іноземні мови за допомогою німецькомовних підручників. Окремим питанням стоїть результативність такого навчання, що вимагає додаткового дослідження тогочасних публікацій.

В університетській бібліотеці ЧНУ нам вдалося віднайти вище згадані підручники. Дамо коротку характеристику цих навчальних книг, які, безсумнівно, становлять великий інтерес для методичної науки.

Підручник Томаса Гаспі «Англійська розмовна граматика» вперше вийшов у друк у 1850 р., про що вказується у передмові до підручника, написаною професором А.Мауроном. З того часу він зазнав 18 перевидань. За словами А.Маурана, своїм успіхом він завдячує «новій методиці навчання сучасних мов, яку застосовує автор». Це відображається у послідовності подання навчального матеріалу, який методично розподілений; кожна лекція має

правила і приклади, а також мовленнєві вправи, що є корисним на практиці. На початку Гаспі подає ввідний курс з фонетики, а також є таблиця пояснення фонетичних знаків. Лексика подається окремо, з німецьким перекладом слів. Вправи з граматики являють собою речення для перекладу з німецької мови на англійську і навпаки. В кінці кожної лекції є діалоги, які пропонуються учням для читання в ролях. Цікавим є перелік англійських сталих словосполучень і прислів'їв. Є багато текстів для читання, діалогів, оповідань, уривків з історії Англії, а також хронологічна таблиця представників англійської літератури та перелік їх основних творів.

Отже, можна стверджувати, що даний підручник створювався на основі принципів граMATико-перекладного методу, для якого характерним було навчання іноземної мови на базі граматики і дослівному перекладі речень, не пов'язаних між собою змістом.

Підручник Кельнера і Баудіша «Англійська граMATика Зонненбургга» на початку теж містить фонетичний курс, що є першим розділом. Автор описує органи мовлення, пояснює правила вимови звуків, поділу на склади та наголос, надаючи велику кількість прикладів. Далі подані граMATичні явища, однак вправи тільки на переклад, що на нашу думку, є недостатнім для хорошого засвоєння матеріалу. Третій розділ містить тексти і діалоги для читання, до яких додаються граMATичні коментарі. Для перевірки розуміння учнями змісту текстів пропонуються запитання, на які потрібно відповісти. В кінці є англо-німецький словник. Сам автор др. Л. Кельнер у передмові вказує, що його лекції побудовані таким чином, щоб відповісти принципам аналітичного методу, що, на нашу думку, є той самий граMATико-перекладний метод, характерним для якого є переважання писемного мовлення, дослівний переклад і аналіз оригінальних текстів.

Наступний підручник В. Свободи був спеціально створений для реальних шкіл. Взагалі, різні підручники з англійської мови цього автора широко використовувалися у всіх школах Буковини. Вони були надзвичайно популярними завдяки його новим підходам, що відрізнялися від інших авторів. В цих підручниках ми вперше знаходимо ілюстрації. Цікава структура підручника, за якою книга ділиться на уроки, а кожен урок – на види мовленнєвої діяльності. Значна увага приділяється тренуванню вимови. Після досить поширеного курсу з фонетики кожен наступний урок починається із так званої розминки – фонетичної зарядки, в якості якої служать короткі віршовані рядки. Потім автор подає текст, що відповідає тематиці уроку. Нові слова пояснюються і транскрибуються. Далі даються приклади, на основі яких пояснюється граMATика. Підготовлений широкий спектр вправ. Значне місце посідають граMATичні вправи, що мають різноманітний характер. Це рецептивні і рецептивно-репродуктивні некоммуникативні вправи різних видів. Завдання до вправ написані англійською мовою, а вправи на переклад є тільки в кінці підручника в додатках. Після кожного уроку є перелік запитань по темі, а також диктанти для тренування письма. Тексти для читання мають побутовий і пізнавальний характер. В кінці книжки знаходимо англо-німецький словник із транскрипцією, а також об'ємну ілюстрацію англійських монет.

Отже, можна стверджувати, що підручник Свободи був відображенням прогресивних ідей тогочасної методичної науки. В ньому знаходимо елементи так званих нео-прямих

методів, зокрема методичної системи читання Майкла Уеста, яка втім набула популярності аж в 20-х роках ХХ ст. Однак тут все ще переважають принципи перекладних методів навчання з їх акцентуванням на граMATиці та аналітиці.

Хрестоматія (книга для читання) цього автора теж заслуговує нашої уваги, адже в ній є найрізноманітніші англійські тексти, які згруповані по жанрах. До кожного тексту є запитання по змісту, окрім того, учням пропонуються теми письмових творів і даються синоніми до деяких слів, що є цікавим способом збагачення словникового запасу. Наявна велика кількість ілюстрацій із зображенням визначних місць Британії, архітектурних пам'ятників, університетів, мальовничих краєвидів, відомих постатей англійської історії, а також карти Лондона і Великої Британії. Всі завдання і пояснення написані англійською мовою. Такий підручник може бути цікавим навіть для сучасних школярів.

Отже, дана хрестоматія може бути прикладом застосування методу читання М.Уеста, характерним для якого були нові прийоми роботи з текстами, безперекладні засоби семантизації лексики, наявність ілюстрацій та вивчення культурних аспектів народу, мова якого вивчається.

Підручник Дж.Еллінгера і А.Батлера характеризується аналітичним тлумаченням граматики. Цікавим є те, що пояснення представлені німецькою мовою, однак внизу сторінки дається їх переклад англійською. Також зазначимо, що книжка поділяється на 2 частини. Перша частина – теоретична, а вправи і завдання подані окремо у другій частині. Однак ці завдання всього двох типів: це невеликі тексти для читання і вправи на переклад. В кінці підручника є англо-німецький і німецько-англійський словники, а також алфавітний вказівник граMATичних явищ. Тут ми знову зустрічаємо ознаки перекладних методів, де значна увага приділялася вивченню граматики і читанню.

Аналіз підручників і навчальних програм допомагає нам зробити певні висновки стосовно методики навчання англійської мови у чоловічих загальноосвітніх закладах Буковини кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Отже, англійська мова почала вивчатися на Буковині, коли методика навчання сучасних іноземних мов в Європі перебувала в стані перехідного періоду. З одного боку ще існували методичні традиції навчання класичних мов, що в своїй основі мали принципи граMATико-перекладного методу, а з іншого боку, мало місце поступове впровадження положень прямого методу. Освіта Буковини, що була частиною Австро-Угорської імперії, не могла стояти осторонь цих змін. Тому ми знаходимо характерні риси цих нових методів у навчанні ІМ в чоловічих школах Буковини. У навчальних програмах і підручниках такого типу шкіл спостерігається поступова відмова від перекладних методів і перехід до прямого методу з елементами аналітики, а також із дотриманням принципу врахування рідної мови. Хоча тут не йде мова про рідну мову школярів (українську або румунську), а про німецьку, яка була державною мовою краю. Значним недоліком ми вважаємо відсутність підручників з англійської мови, які були б написані рідною мовою учнів, адже це би суттєво підвищило рівень їх розуміння і позитивно відбилося би на результативності навчання англійської мови.

Перспективою подальшого дослідження може бути вивчення методики навчання англійської мови на Буковині у 1918–1939 рр.

Література та джерела

1. Лабінська Б.І. Історичні нариси з методики навчання іноземних мов на західноукраїнських землях (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.): монографія / Б.І.Лабінська. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2013. – 384 с.

2. XXX. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1882/83. – Czernowitz : R. Ekhardt'sche Buchdruckerei, 1894. – 94 S.
3. XL. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz (1903–1904). – Czernowitz: R. Ekhardt'sche k. k. Universitäts-Buchdruckerei (J. Mucha), 1904. – 96 S.
4. XXXLV. Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1897–1898. – Czernowitz: R. Ekhardt'sche k. k. Universitäts-Buchdruckerei, 1898. – 86 S.
5. XLIX Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Schuljahres 1912–1913, des fünfzigsten seit dem Bestande der Anstalt. – R. Ekhardt'sche k. k. Universitäts-Buchdruckerei (J. Brüll), 1913. – 104 S.
6. Achter Jahresbericht der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz. Veröffentlicht von Dr. Wenzel Korn. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1872. – 149 S.
7. Ellinger J., Butler A. J. Perceival Lehrbuch der englischen Sprache. Ausg. B. T. 3: A Short English Syntax and exercises with an English-German and a German- English glossary. – Wien-Lepzig, 1907. – 114 S.
8. Gaspey T. Englische Konversations-Grammatik zum Schul- und Privatunterricht. Neunzehnte Aufl. Neu bearb. Von A. Mauron. – Heidelberg, Gross, 1883. – 416 S.
9. Program der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1882/83. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1883. – 80 S.
10. Program der gr.-or. Ober-Realschule in Czernowitz für das Schuljahr 1890/91. Veröffentlicht von Dr. Wenzel Korn. – Czernowitz : Druck von Rudolf Eckhardt, 1891. – 53 S.
11. Sonnenburg Grammatik der englischen Sprache nebst methodischen Übungsbuche für österreichische Schulen / Bearbeitet von J. Baudisch und L. Kellner. – 2., umgearbeitete Auflage. – Berlin: Springer; Wien: Gerold, 1895. – 218 S.
12. Swoboda W. Literary Reader. (Lehr- und Lesebuch für die 7. Klasse). – Wien-Lepzig. Deuticke, 1905. – 165 p.

В статье исследованы методические аспекты обучения английскому языку в мужских школах Буковины в конце XIX - начале XX века. Осуществлен обзор научных трудов по данной тематике и обоснованные новизна и актуальность исследования. Охарактеризован процесс обучения английскому языку в мужских учебных заведениях в период пребывания Буковины в составе Австро-Венгрии. Проанализированы учебные программы и описаны учебники мужских школ исследуемого периода, найдены в библиотеках г. Черновцы.

Ключевые слова: учебная программа, учебник по английскому языку, метод обучения иностранным языкам, мужская школа.

This article explores the methodological aspects of teaching English in male schools of Bukovina in the end of the XIX – beginning of the XX century. The review of scientific papers on this subject has been done and the novelty and relevance of the research have been proved. The process of learning English in male secondary schools in Bukovina during its stay in the Austro-Hungarian Empire has been characterized. The curricula have been analyzed and the textbooks of male schools of the period under investigation, found in the libraries of Chernivtsi, have been described. The future perspectives of the investigation have been outlined. The results of the research show that the methodology of teaching English in male schools of Bukovina of the study period was in the state of transition of teaching methods from grammar-translational to direct ones. The main drawback of the English teaching process was the absence of textbooks written in the mother tongue of the population of the region. At the same time the above mentioned fact makes it possible to suggest that the level of students' knowledge of German was high enough to allow them study English using German-speaking textbooks.

Key words: curriculum, English textbook, foreign languages teaching method, male school.